

Patrícia Gabancho

**EL FIL SECRET
DE LA HISTÒRIA**

La Campana

ABANS DE COMENÇAR A LLEGIR...

1a edició: març de 2008

© Patrícia Gabancho
© Edicions La Campana
Muntaner, 248, 1r, 2a
08021 Barcelona
Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18

Disseny coberta: Zink comunicació

ISBN: 978-84-96735-18-7
Dipòsit legal: B. 19.092 - 2008
Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)
Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

El mes de febrer del 2008 vaig participar en unes jornades sobre transgressió i llibertat celebrades a la ciutat de Fraga, un dels confins dels Països Catalans. Aquest llibre ja estava enllestit, de manera que vaig aprofitar-ne quatre personatges, per tal d'exemplificar diferents formes que pot adoptar la rebel·lia i els efectes que té sobre la societat.

Vaig començar amb Arnau de Vilanova, el gran alquimista i metge medieval, perquè representa una manera de veure el món alternativa a la del pensament oficial del seu temps. S'enfronta a reis i papes, però no renuncia a l'ambició que projecta sobre si mateix i sobre Catalunya. La seva actitud és, per dir-ho així, d'esmena a la totalitat, i aquesta és la seva grandesa.

El segon personatge és menys conegut: es tracta d'Antoni Puigblanch, un intel·lectual del segle XIX, que va lluitar per una Espanya més lliure. Va dedicar anys a fer que s'abolís la Inquisició. Puigblanch ens demostra que a vegades no cal «canviar el món» sencer: n'hi ha prou amb rebel·lar-se contra alguna parcel·la de pensament o de realitat perquè avanci la justícia, la llibertat o fins i tot la imaginació.

Ildefons Cerdà, el creador de l'Eixample de Barcelona, un home ben conegut, és el tercer personatge de la meua ponència. Va ser un autèntic peoner, incomprès i comba-

tut pels seus coetanis. Tenim la idea que la societat catalana de finals del XIX, quan l'eclosió del modernisme, era oberta i avançada, i certament ho eren les elits culturals, però no el conjunt del país. L'interessant és, doncs, com un sol visionari pot eixamplar l'horitzó, obrir camins, sembrar llavors que amb el temps fructifiquen.

Els tres grans homes pertanyen a aquest llibre, no així el quart, que era el poeta Gabriel Ferrater, que només hi apareix de passada, perquè el volum es tanca amb la guerra civil. L'important de tot plegat és que la transgressió, la rebel·lia o aquesta actitud tan noble d'independència de pensament pot variar segons les èpoques i la tessitura de la societat. I poden ser més reeixides o menys, però sempre acaben donant a la societat quotes més altes de llibertat, de progrés, d'ambició.

La relació, al llarg dels segles, d'aquests personatges innovadors o rebels o heterodoxos, i el seu llegat, i les seves vides, és el tema d'aquest llibre. Una història diferent de la que coneixem, que subtilment la complementa, que a vegades la contraduï i altres vegades la confirma.

Tres etapes diferenciades

He intentat seguir el fil d'una inquietud que va de Lull a Gaudí, per esmentar dos cims intel·lectuals. Ens cal passar pels mites i les llegendes populars, per la inquietud científica que és l'autèntica Renaixença abans que desperdessin els poetes romàntics, per l'ànima fosca dels modernistes, per tants personatges grans o petits, fracassats o reconeguts. La història no ha estat fàcil per Catalunya, i menys per als seus protagonistes «a la contra».

El llibre està organitzat en tres etapes. La primera part correspon a la plenitud medieval, fins al compromís de Casp. Una citació descriu Catalunya com la «capital mundial de l'heretgia» i, en efecte, hi passen tota mena d'heterodòxies: càtars, templers, sabers ocults com la càbala o l'alquímia, el geni de Ramon Llull... mentre Europa construeix els dos pilars del poder, el dels reis i el de l'Església.

Ens arriba després la Decadència, un temps històric complex, perquè Europa viu dues grans revolucions en el seu pensament –el Renaixement i la Reforma protestant– i Catalunya resta desconcertada. La inquietud es manifesta en els marges de la societat: el paganisme, les bruixes, els bandolers, les llegendes, els mites... I també en els grans viatgers, en els primers científics.

La tercera part s'ocupa de tot el que es barreja i es baralla en la difícil i convulsa societat que va des de la Renaixença fins al cataclisme que provoca el franquisme. És un temps en què Catalunya es planteja com a projecte i, per tant, també com a mitificació. Més interessant que allò que el pensament oficial beneeix és allò que mig s'amaga: els exorcismes de Verdaguier, el somni dels utopistes, la batalla dels modernistes, i també els moviments europeus que recullen els obrers i ens tornen a portar amb les heterodòxies medievals: la maçoneria, l'esperitisme.

Dos mots més sobre aquest llibre

No és un llibre per a especialistes: és una crònica, un relat, per a lectors curiosos. No cal saber història ni cal espantar-se davant la paraula. El text està construït sobre anècdotes, petites escenes, frases, detalls, que ens presenten uns catalans, alguns genials, d'altres més modestos,

que es van atrevir a trencar motllos. És cert que el primer capítol és més sec i més dur que els altres, perquè estem parlant de mil anys enrere, però ¿qui es resisteix a la fascinació que desperta un personatge com Gerbert d'Aurillac? Catalunya neix trepitjant fort. Això sí, si el primer capítol se us fa difícil, deixeu-lo estar i comenceu pel segon. Aquí el llibre agafa el seu to.

Tota aquest material, el vaig començar a treballar als anys 80, i el punt d'arrencada van ser els esoterismes medievals, que és un univers molt atractiu (només cal veure quants best-sellers s'hi han basat). Després tot va ser seguir el fil fins al 1936. Les lectures van ser fixades en unes petites fitxes que guardo en un arxivador que m'ha acompanyat al llarg de múltiples trasllats. Amb tot això, i més i més documentació, vaig començar a escriure el llibre, però jo era jove i estava en aquella dècada fundacional de la vida en què s'ha d'establir família i professió i vocació, i al capdavall el tema va quedar aparcat, inacabat.

Ara he reprès aquell material sovint amb un somriure davant el meu entusiasme d'aleshores. Tinc la sensació que he arribat on volia arribar: a replantejar una part de l'imaginari de Catalunya des d'una perspectiva més madura i sobretot amb més coneixement. Tot és rigorosament cert i tot està documentat, però com que m'agradaria que la lectura fluís sense entrebancs, no hi he posat enutjoses notes a peu de pàgina.

Per què ara? Perquè estic convençuda que les coses arriben quan han d'arribar. Perquè Catalunya s'està repensant i m'agradaria que en aquest procés hi entrés el país apassionat, excessiu, visionari i lliure.

I perquè la Isabel Martí em va dir: vinga, posa-t'hi, sense saber que tant ella com Josep Maria Espinàs haurien de treballar de valent per exigir-li al llibre tot el que pot donar de si.

*That's life.
That's what all the people say.
You're riding high in april,
Shot down in may.
But I know I'm gonna change that tune
When I'm back on top,
Back on top in june.*

That's life, en la veu de Frank Sinatra

El punt just, per tant, serà el de mirar cap al futur per tal d'evitar els dos abismes que ens poden dur, pels seus extrems respectius, al pessimisme, ja sigui per l'excessiu engrescament amb el nostre passat gloriós, ja sigui per l'excessiu capficament pel nostre daltabaix i les seves seqüeles.

JOSEP PALAU I FABRE

La vida és això / Ja ho diu la gent / Ets a dalt de tot a l'abril /
I tumbat per terra al maig / Però jo canviaré aquesta tonada / quan
torni a ser al cim, / al cim el juny.

Al futur d'aquest passat

Part I

El país de les tres cultures

L'APOSTA DE GERBERT

La primera heretgia oficial la va protagonitzar **Fèlix de Tavèrnoles**, bisbe d'Urgell. Som al segle IX, tot ens arriba desdibuixat. Catalunya, que encara no té nom ni llibertat, és una part llunyana de l'imperi carolingi, i Urgell, un llogarret «penjat dalt de les muntanyes», com diuen els francs des de la seva altivesa. Les cròniques ens expliquen que, abans d'assumir la mitra bisbal l'any 781, Fèlix havia ocupat la càtedra de Filosofia al Seminari Tridentí: era, doncs, un personatge lletrat, segurament noble. De fet, era tingut per savi en el seu temps, i també per sant, malgrat el seu mal pas doctrinal. Hi ha una esglesieta d'estil entre visigòtic i romànic, d'aquella època que les coses començaven a canviar, que duu el nom de Sant Serni de Tavèrnoles, i diuen que aquest personatge hi va estudiar, tot i que estudiar, el que se'n diu estudiar, no es podia fer en cap esglesieta.

Del que no es pot dubtar és que Fèlix era tossut. Es va aferrar a l'adopcionisme amb una contumàcia exemplar. L'adopcionisme deia que Crist era fill adoptiu de Déu. Amb una missió redemptora, però perfectament humà: això sí, posseït per l'Esperit Sant, que l'hauria triat per elevar-lo a categoria (adoptiva) divina. Era el que se'n deia una creença irregular o desviada, molt popular a les terres visigòtiques, que eren les de Fèlix, tot i que els principals

focus d'aquesta teoria venien del centre de la Península, de Toledo. Hi havia, en això, una disputa política: com que l'imperi carolíngi queia Pirineus enllà, les terres del sud vacil·laven entre l'obediència hispana –que s'anava gestant– i l'obediència carolíngia. Les variacions en la doctrina també venien de la contaminació que provocava la proximitat dels musulmans, amb els quals, mal que bé, es tenien contactes. Les cultures, ja se sap, es propaguen tot creuant les fronteres i, en aquests temps tan reculats, era més fàcil nodrir-se del que era a prop –malgrat que fos foraster– que d'allò que es cultivava a *setmanes* de distància, en un moment que els llibres es copiaven a mà. Miquel Batllori, que és molt fi a l'hora de trobar els fils profunds de la història, atribueix a «un teló de fons polític» els esforços de «l'Església franca per declarar herètic Fèlix d'Urgell».

Ara bé: que els precatalans [i a partir d'ara en direm *catalans* tot i entendre que no ho podem fer de ple dret] es fessin adoptacionistes pot venir del tradicional dos i dos fan quatre que aquest poble, fins i tot abans de ser conegut com a tal, ja ensenyava i que s'ha conservat, modernament, en forma de seny, sovint excessiu. Hi ha experts, o teòrics agosrats, que diuen que és una qüestió geogràfica: la manera com la llum incideix sobre les coses en la latitud mediterrània propicia una tendència al realisme. Això explicaria igualment que els déus grecs, els de l'Olimp, entressin i sortissin de les vides dels mortals com uns veïns qualssevol, una mica entremaliats i bastant més poderosos, sotmesos a passions humanes. La civilització romana encara va ser més pragmàtica. Si ens hi fixem, els catalans tradicionalment n'han dit «mare de Déu», de Maria, coneguda en la cultura d'arrel espanyola com a «Verge» –els italians, també mediterranis, li diuen «madonna»: senyora–. I mare o senyora és molt més realista que assumir-ne la virginitat com a categoria.

L'adopcionisme és racional. ¿Per què atribuir a Déu un fill carnal, amb els inconvenients que això comporta quant a la concepció, si es pot enviar el Verb a reclutar-lo amb els mateixos efectes? El problema és que el concili de Nicea, de l'any 325, havia fixat aquesta doctrina. La religió cristiana anava avançant com un magma de lava que baixa del volcà, sense una forma gaire definida. Els savis reunits en concili destriaven què era correcte i què no, i portaven aquell torrent indeterminat cap als ports on volien arribar. Separaven el gra teològic de la palla afegida per antigues creences, per sabers populars, per divagacions particulars. És un procés molt llarg, de segles, que cada cop va estrenyent més i més el gàlib del que és correcte. Qui té la veritat, té el poder: fixar què és dogma i què és heretgia dóna a Roma una centralitat única, el timó de l'ortodòxia. Però les antigues creences són difícils d'eradicar en societats mal comunicades i bàsicament analfabetes.

La qüestió és que la jerarquia va creure que la doctrina de la salvació se n'anava en orris si Jesús no podia comparir alhora la naturalesa humana i la divina. No era necessàriament així, perquè la voluntat de Déu de redimir la humanitat estava salvada, però l'Església començava a filar prim. I, més que res, l'imperi carolíngi no volia unes terres subpirinenques que pensessin pel seu compte. El poder sempre se'n malfia, de la gent que pensa en solitari. Es va iniciar una partida d'escacs entre, d'una banda, el papa Lleó III i el govern carolíngi amb seu a Aquisgrà, que li donava tot el suport; i, a l'altra banda del tauler, els assilvestrats bisbes catalans. I per això podem dubtar que l'interès de Fèlix d'Urgell fos *només* doctrinal. Carlemany volia re-fermar la seva cobertura eclesiàstica al sud dels Pirineus i fer-ne una jurisdicció única amb seu a Narbona. I Fèlix no ho volia. El plet pel control eclesiàstic va durar anys, molts

més anys que la tossuderia de Fèlix, que, murri o enderiat, amb l'excusa de l'adopcionisme proclamava la independència de pensament en relació amb el poder polític que manava sobre els catalans.

El cas és que tots els bisbes del nord dels Pirineus donaven suport a l'ortodòxia i estaven, per tant, en contra de les teories del pobre Fèlix, que trampejava com podia. Els concilis, que se celebraven sovint –de tanta matèria que tenien a tractar–, condemnaven una vegada i una altra la doctrina adopcionista. Fins i tot van citar Fèlix a Roma, que déu n'hi do, del trajecte en aquells temps, perquè s'expliqués. I el cas és que Fèlix d'Urgell es va passar mitja vida abjurant i l'altra mitja defensant les seves teories, amb un trosset al mig, una escapadeta, al món musulmà, com qui va a tastar quin pa s'hi dóna, i això ja denota una clara vocació per a l'heretgia, o una manca de respecte, o poca consideració per la rectitud doctrinal.

Fèlix va passar una temporada en terres musulmanes, no sabem en quines terres, perquè gairebé se n'han perdut tots els escrits. L'adopcionisme esborra fronteres amb l'islam, que considera Jesús el penúltim dels profetes, anterior a Mahoma, però no pas una criatura divina. Fèlix, i això està documentat, propugnava l'entesa amb els àrabs, que estaven a tocar d'allò que després va ser la Catalunya vella: encara no havia començat la reconquesta catalana. Però no s'hi va quedar, en terra musulmana: és evident que la seva guerra era una altra. I per això, quan de Roma o d'Aquisgrà el criden a capítol, capitula; i quan els adversaris giren cua, hi torna. En això era un bon català: practica-va el doble discurs, ací i allà, per raons polítiques.

Ara bé, a poc a poc la jerarquia dels seus detractors anava augmentant i Fèlix es veia obligat a jugar cada cop més sovint el partit en camp contrari. Finalment, el 799, es

va trobar davant Alcuí de York, que no tan sols era el braç executor de Carlemany en qüestions de fe, sinó que estava instal·lat a la cort de l'emperador i li feia de negre, és a dir, escrivia material teològic que demostrava que el rei era més important que el papa. Alcuí, conspirador nat, es pren el cas de Fèlix com una cosa personal, s'envalenteix, arriba al cim del poder i la influència. Primer, mira de seduir el bisbe díscol: se li posa als peus. «Us escriuria més si no fos superflu de predicar virtuts als qui em cal demanar que intercedeixin pels meus pecats. Us demano i torno a demanar que m'accepteu en amistat fraternal en la comunió de les vostres oracions», li diu a la primera carta, llagotera i falsa. No va rebre cap resposta.

Quan es van trobar cara a cara, el debat entre els dos homes va ser públic i va durar una setmana sencera. Aquestes controvèrsies, que retrobarem al llarg de la història, sempre es feien en benefici de la doctrina dominant: el contradictor no hi tenia cap oportunitat. Acabada la disputa, Fèlix va abjurar davant mateix de Carlemany, i això era poca broma. Per si de cas, el van confinar a Lió, on va morir l'any 818. No podem estar segurs de què pretenia en realitat. Sabem poques coses de Fèlix d'Urgell perquè la història el presenta com un heretge i Fèlix potser només va ser un dels constructors frustrats d'un país que no va ser. En tot cas, el resultat és que totes les diòcesis que funcionaven en terres catalanes van quedar sota l'obediència de Narbona, seu metropolitana de la dinastia carolíngia. Però, al mateix temps, més lluny de la influència *espiritual* de Toledo, que operava, durant l'etapa visigòtica, de manera molt més laxa.

Però és cert que després de tancar Fèlix en una presó virtual de silenci i llunyania, s'instal·len en aquestes terres dignataris enviats des de Narbona i Nimes, i els bisbes que

hi eren no baden boca. Un d'ells, i català, Agobard, futur arquebisbe de Lió i més o menys venerat com a sant, va ser qui va perllongar la disputa contra Fèlix d'Urgell un cop aquest ja era mort. Perquè tothom té dret a triar el camí que el porta més ràpidament al poder.

Un savi que es fa a Catalunya

Una extraordinària conjunció de circumstàncies es donen poc abans de l'any 1000: un país petit, perifèric, allunyat dels centres de poder, lliure per tant, que creixia amb una certa coherència, amb un gruix cultural considerable –el món dels trobadors–, amb un projecte clar de construcció civil i política que ja explicarem. I, aquí al mig, el monjo **Gerbert d'Aurillac**, futur papa efímer i misteriós. Havia vingut a aprendre coses, a formar-se.

Gerbert d'Aurillac era calb, un tret no gaire corrent en l'època que va viure, si ens hem de refiar de les imatges que tenim de persones cèlebres. Però el detall no té cap importància. Sí que la té, en canvi, la llegenda. És un dels personatges fonamentals, i per tant immancables, en els corrents de pensament europeus, i això val tant pel que fa a la ciència com a l'esoterisme. I resulta que aquest personatge *es fa* a Catalunya. Era el segle X: Borrell II, el polític que precisament poc després va partir peres amb Carlemany, va passar per l'Alvèrnia i algú li va recomanar que s'emportés de tornada a casa el monjo estudiós. En aquell moment, Catalunya –una Catalunya que oficialment no era res, però que estava a les portes de la independència i, per tant, prou madura– era un dels pocs, poquíssims llocs de tota la cristiandat on es podia estudiar el quadríviu (aritmètica, música, geometria i astronomia, en un mot, es-

tudis superiors), però Gerbert no buscava això: buscava tocar altres cultures. I era a Catalunya, a Vic i a Ripoll, on es traduïa dels àrabs i dels jueus, un segle abans que l'Escuela de Toledo entrés en la història per fer el mateix.

Gerbert arriba a aquestes terres i es posa sota la tutela d'**Ató, bisbe de Vic**, que, tinguem-ho en compte, és qui li ensenya matemàtiques. Consta que també fa estada a Ripoll i a Sant Martí de Cuixà, al Pirineu, que eren els focus de saviesa del país incipient, juntament amb Girona. Era l'any 967 i Gerbert va aprendre tot el que aleshores es podia aprendre en qüestió de números, de geometria i d'astronomia, tres ciències dominades pels àrabs. La llegenda, que la història documental confirma, atribueix a Gerbert la introducció a Europa de dos instruments clau per a l'expansió de la ciència i de la navegació: el nombre 0 i l'astrolabi. Gerbert, amarat de lectures, utilitza per als seus càlculs el que els medievalistes anomenen nombres «gubars», que són un antecedent dels *guarismes* actuals –cada signe, un número– i que simplificaven moltíssim el panorama en relació amb les xifres romanes, que són compostes. I va defensar ja aleshores que la Terra és rodona i es veu que tenia una esfera del món. ¿D'on la va treure? La llegenda el porta fins a Còrdova però els historiadors ho desmenteixen; i és una llàstima, perquè les males llengües diuen que hi va pispar la summa de coneixements de l'Abacum, un artefacte no del tot definit, com tots els elements llegendaris que són tresors i alhora saviesa.

Sigui com sigui, Gerbert s'està a Catalunya uns tres anys, no gaire més, sempre estudiant, i aleshores, saturat de la saviesa que el seu temps li permetia, se'n va a Roma com a preceptor del jove Otó III, emperador. La seva arribada a la cort imperial devia fer efecte, altrament no tindriem llegenda. Immediatament Ató i Borrell II fan

les maletes, armen comitives i empaqueten provisions i el segueixen a la seu papal per aconseguir la independència eclesial de Narbona, seu que Carlemany havia imposat un segle abans aprofitant la dissidència de Fèlix d'Urgell. Volien la capital a Vic, on exercia el gran Ató. Gerbert va moure els fils perquè el papa digués que sí, que endavant. Alguns historiadors han destacat l'interès que Gerbert va demostrar, un cop a Roma, per la unificació dels comtats catalans en un sol espai polític i independent dels francs, projecte que animaven tant Borrell II com el seu fill Ramon Borrell (908-1018). Per alguna raó, Gerbert no es desentén del país on es va formar i volia assegurar-li un futur. I, en aquells temps, l'Església era una part del poder, prou que ho sabia el nostre personatge, així que calia fer-hi tractes.

Però, enmig del procés, Ató va ser assassinat en circumstàncies fosques i les coses van anar malament. Tot era fosc, aleshores.

Església, poder, imperi

Fem un parèntesi per mirar com anava el món. L'altra dèria de Gerbert era la *Renovatio Imperii*, la reconstrucció sota poder ara cristià de l'imperi romà. Mentre Carlemany va portar la corona, la idea de reunificar els dos vessants –Roma i Bizanzi– va prosperar per bé que portaven gairebé quatre segles de tractes escadussers. Significava tenir el poder del món sencer, que era el món conegut. Carlemany va fer papa Lleó III: el poder polític, que era poder sobre els contingents humans que lluitaven a les guerres, feia i desfeia els papes. Lleó, a canvi, el va coronar emperador. Volia legitimar la seva aspiració a reconstruir el Sacre Im-

peri Romà tot relligant el poder polític i el poder sagrat. Aquest era el tema del moment, tot i que a la part bizantina no es donaven per al·ludits. Molts segles després, Napoleó va voler reconstruir el mapa d'aquest imperi sota la seva grapa.

Però un cop mort Carlemany, els seus successors no tenien la mà prou ferma per mantenir a ratlla tanta extensió territorial. Abans de l'any 1000, l'hipotètic imperi estava dividit en regnes més o menys delimitats –si fa no fa el que avui és el mapa d'Europa– i la resta era el territori cobejat que continuava en mans dels musulmans. En aquest mapa tenien més pes els germànics que, amb una política matrimonial intel·ligent, s'havien emparat d'un bon tros del territori, tot el que no estava en mans dels francs o sota la seva influència: l'eterna disputa entre Alemanya i França. La Britània, com sempre, feia la seva.

La idea de refer l'imperi romà dura pel cap baix tres segles més. Potser és que no tenien cap altre model de govern mundial. Però el projecte topava cada cop amb més dificultats pràctiques. Per una banda, tant els francs com els germànics aspiraven a governar políticament la corona imperial –exactament com a l'Europa comunitària d'avui–, des del moment que totes dues branques podien reclamar l'herència carolíngia. Per l'altra, hi havia la figura del papa, a la qual ningú havia donat cap paper en aquest somni, tot i que de forma subtil però ostensible anava establint el seu poder. El papa era, simplement, bisbe de Roma, però era l'àrbitre de la cristiandat. És cert que el prestigi del papat estava sota mínims, perquè famílies i individus es lliuraven a pràctiques *non sanctes* sense cap escrúpol per la minva d'autoritat moral que això comportava. Tanmateix tothom parlava d'un imperi *espiritual*. Per acabar-ho de complicar, els reformadors de l'Església –els

ordes religiosos, els monjos– van plantar cara a la corrupció per tal de retrobar els orígens de la vida religiosa. La *renovatio imperii* va ser una guerra sorda entre emperador i papat, amb moltíssimes partides minúscules jugades pels representants de l'un i l'altre.

L'Església n'era conscient. A través del sistema feudal el clergat penetra en el poder i això li permet controlar-ne una quota –el clergat esdevé una classe, equivalent a la dels nobles–. Com que la divisió entre el poder eclesial i el poder civil (el rei) no estava gens clara, va ser l'Església la que va fer una passa endavant, lògicament a favor seu. El 1073, un monjo de nom Hildebrand, un dels artífexs de la renovació eclesiàstica, va cenyir la tiara papal amb el nom de Gregori VII. Tan sols dos anys després proclama el *Dictatus Papae*, un paper que deixa establerta la qüestió per sempre més, perquè en l'Església és difícil que un papa corregeixi un altre papa; així que els dictàmens més aviat s'acumulen però no s'anul·len. El que hi diu Gregori VII és que el poder del papa, en tant que espiritual, està per sobre del de l'emperador. I que no se'n parli més. Que el tema estava en ple debat, ho demostra el detallisme de l'escrit per clarificar els termes, i val la pena de fer-hi un cop d'ull per entendre per on anaven els trets en aquesta primera modernitat. Té vint-i-set punts, però només ens n'interessen alguns (respecto la numeració):

- 2) Només el pontífex romà pot ser anomenat «universal».
- 12) Al papa li està permès depositar els emperadors.
- 19) El papa no ha de ser jutjat per ningú.
- 22) L'Església romana no s'equivoca mai.
- 27) El papa pot alliberar els súbdits del jurament de fidelitat fet als (reis) malvats.

Tot era conflictiu, però no cal dir que els punts 12 i 27 ho eren especialment, perquè anaven contra el poder de

reis i emperadors. Si ens atenim a la lletra d'aquests dos punts, el papa, amb el gest mínim d'excomunicar un mandatari, deixava els súbdits deslliurats d'obediència –fos pagar impostos o anar a la guerra– i el governant sense cap poder. Eren temps feudals: el jurament era llei, era l'única llei. A la pràctica, però, l'excomunió dels reis no va donar mai resultats fulminants. En tot cas, el que el dictamen papal establí és que el papa volia jutjar els emperadors i volia ser jutjat només per Déu. Ja que tothom, a les altes esferes del poder, parlava de la *renovatio imperii*, el papa es va avançar i va deixar clar quin era el paper que hi pensava jugar.

Un papa fidel a Catalunya

Doncs bé, tornem a la nostra història: Gerbert és a Roma, i segueix amb idees pròpies el tema de la unificació europea. De la part política se n'havia d'encarregar el seu deixeble, Ot III, rival dels francs. De l'espiritual, ell mateix. Feia molt de temps que tenia aquesta idea al cap. Des que havia estat en contacte amb les fonts del saber, gràcies a Catalunya, el petit país perifèric on es començava a gestar una nova civilització, oberta, culta, tolerant, que no havia trencat els lligams amb les deus del saber vinguessin d'on vinguessin. Tot allò era incipient, però Gerbert s'ho va poder imaginar: tal com era, un somni. Tot el que podia fer en aquesta pre-Catalunya, Gerbert ja ho havia fet. Calia anar a jugar la partida en taulers més importants, tot i que no deixa mai d'estar en contacte amb Catalunya. El petit país li forneix els llibres: fins als últims dies, Gerbert encarrega còpia de tractats a Ripoll. El seu interlocutor és Seniofré Llobet, Lupitus en llatí, traductor, sobretot d'astro-